

ba a *Vésszófutás* elbeszélőjét is: „Egy rendőr és egy orosz katona állt az ajtóban. Nekem nem kellett volna elmennem, de felnőttnek akartam tudni magam.”) A hamis önértékelés és a töredezett jellem számos következményét és stációját villantja fel a szerző. Ilyenek az állandósuló rossz közérzet, a kábulat keresése és a világot álomszerűnek, az embereket bábszerűnek érzékelő valóságvesztés. Ez a világ tálcán kínálja magát a manipuláció számára. Amelyből, úgy tűnik, nincs kiút: mikor Neoptolémosz elkeseredésében a görögöket kezdi kaszabolni, kiderül rólok, hogy csak álruhás trójaiak voltak.

A hatvanas évek végén keletkezett két fenti művet a közös problematika ellenére több stílusbeli sajátosság választja el a hetvenes évek két írásától, a *Hullámoktól* és a *Meghal az élőtől* (az időrendben utolsó *E Miklós Oravicán* valahol a két csoport között helyezhető el). A *Vésszófutás* és *Az istentagadó* világos szerkezetű, plasztikusan részletező, érzékletes (többek között a gyermekkor érzékelésörömét is kifejező) nyelvű és egyes szám első személyű elbeszélését a későbbi művekben felváltja a különböző helyzeteket állandóan egymásba csúsztató, késleltetésre és elhallgatásra épülő fogalmazás, a tudatábrázolás közvetlenségét pedig már a belső monológok biztosítják. A váltás ösztönzője – a még a korábbinál is pangóbb álla-

potok és az irodalmi korszerűség kihívásai mellett – az a remény lehetett, hogy mindez talán jobban megalapozhatja a tudat mozgásának bemutatását. A kallódó hős esetében (*Meghal az élőtől*) viszonylag sikeres is az új módszer, bár a kimódoltság itt sem tagadható. A *Hullámok* viszont kudarc: a zavarosan adagolt részek nem újfajta objektivitást eredményeznek, hanem – a korban talán modernnek ható – modorosságot; az összefüggéstelenség nem felkelti, hanem lelohasztja az olvasó érdeklődését.

Mindegyik történet felfogható beavatásként. Ez a beavatás azonban csak a helyzet hazugságára döbbsent rá, rajta túllépni nem segít. Sem a pusztá menekülésvágy, sem a bűnözővé válás, sem az öntudatosan vállalt árulás (*E Miklós Oravicán*), sem a kallódás álszabadsága nem nyit igazi távlatot.

STURM LÁSZLÓ

(Pont Kiadó, Budapest, 2004, 205 oldal, 2220 Ft)

**SZEPES ERIKA:**

### **Ördöggolyó**

„[...] kedvenceim azok az elefántcsont-káprázatok voltak, amelyeket egyetlen agyarból faragtak ki, úgy, hogy a legkülső csipkésre faragott

gömbön belül volt még egy áttört gömb, azon belül egy még kisebb faragott gömb, benne egy még kisebb, és így, egészen az épphogy láthatóság határáig” – írja kötetének előszavában Szepes Erika, felidézve a gyermekkori múzeumi emlékeket az ördöggolyóról. Arról a jellegzetes, különös műtárgyról, amelynek ezzel az elnevezésével nem találkozhatunk a lexikonokban, hiszen a szerzőn kívül eddig csak egy hajdani múzeumigazgató és Petri György használta. S valóban, Szepes könyvében van valami ördöggolyós.

A családragényként is olvasható novelláskötet felépítése akár az ördöggolyóké: más és más nézőpontból újra és újra visszatérnek az állandó motívumok. Ezek az ismétlődő visszatérések pedig igen erőteljes pulzálást, feszültséget kölcsönöznek a szövegnek. Így részint ez a lüktetés, részint a motívumrendszer szorosán egymásra épülő, egymással kölcsönhatásban lévő elemeiből létrejött világ teremti meg a kötet öt novelláját egyetlen ciklusba tömörítő, lélektani-matematikai pontossággal megrajzolt ívet.

Az ezen ív által körülhatárolt történeteken keresztül talán a legbonyolultabb emberi viszonyrendszerek hálójába, az apa–leány, anya–leány és az apa–anya kapcsolatokba nyerünk bepillantást. Ám ezek közül is kiemelkedik, mintegy a többi fölé kerekedve dominál az apa–leány

kapcsolat, amely különböző aspektusokból ugyan, de mindegyik novellában élénk tárul.

Az első történetben – már jóval az apa halála után – egy véletlen esemény folytán feltárul az apának mindvégig rejtett, szigorúan titkos belső világa, amelyben a feleség és a gyerekek iránti feltétlen szeretet uralkodik, s ami soha nem törhetett felszínre az apa betegsége, illetve korábbi életének múlhatatlan fájdalma miatt. Mindez – mint a kötetben még oly sok helyen – kérlelhetetlen pontossággal szemlélteti az emberi lélek tudatalatti önvédő mechanizmusait.

Akárcsak a *Hozzál magnót* című novellában, amelyben az apa kórházi, halálos ágyán vádbeszédet tart feleségének és lányának addigi életükről. Itt is az önmagukat és a másikat is óvni igyekvő lelkek önkéntelen sakkjátszmájának lehetünk tanúi, akik éppen a kölcsönös bántással igyekeznek a másik felet tudattalanul is eltávolítani maguktól, hogy megpróbálják elviselhetőbbé tenni a hamarosan bekövetkező, pótolhatatlan veszteséget.

*A Kert* – a ciklus záró darabja – az említett, családon belüli mikroviszonyrendszereket tágítja szép fokozatosan egy egész nemzedék általános problémájává. A háborúban vagy nem sokkal azután született korosztálynak az apák generációjával szembeni egyetemes frusztrációját tárja élénk. Amely abból adó-

dik – mint azt Szepes Erika novellájában Kartal Zsuzsától idézi –, hogy „Békeviselt nemzedék vagyunk”. S ez az a momentum, amit e nemzedék képtelen feldolgozni, hiszen állandóan szembesülnie kell azzal, amit gyerekeik így fogalmaznak meg: „A ti születek nemzedéke teremő és felhalmozó volt, a ti generációtok a felélő nemzedék, majd nekünk kell megint teremteni és felhalmozni.” Ez a tudat pedig behajszolja az egész korosztályt az apáknak való görcsös megfelelési kényszerbe, miközben az őket körülvevő világban folyamatosan csatlódnak. Petrinek a szerző által is idézett szavaival élve: „Amiben hittem, / többé nem hiszek. / De hogy hittem volt, / arra / naponta emlékeztetem magam. // És nem bocsájtok meg senkinek.” Ennek az összetett frusztrációnak és csalódásnak az eredménye a két generáció látszólagos szembekerülése.

Mindezek után elmondhatjuk: olyan kötetet tartunk a kezünkben, amely nemcsak lélektani precizitásával és motívumrendszerének jól felépített, árnyalt voltával válik tökéletesen feszes ívű novellaciklussá, hanem a történetek hízelgés nélküli, közvetlen, erőteljes megfogalmazása révén is magával ragadja olvasóját.

MARIK ÁLMOS

(*Saluton Kiadó, Budapest, 2005, 87 oldal, 1200 Ft*)

MICHAL AJVAZ:

### **Az öreg varánusz visszatér**

Először Michal Ajvaz sajátos Prágatérképét akartam elkészíteni az olvasóknak. A helyszínekhez állatokat társítani és piros felkiáltójellel bejelölni a különösen veszélyes fenevadakat, sárgával a különös(en) furcsa élőlényeket. Így aki kezébe venné a könyvet, nem érezné útvesztőben magát, könnyebben tájékozódna a novellák között, s megkönnyebbülten mondaná: „Ó, igen, már vártam ezt a tengeri csikót!” Erről azonban letettem, mert ezek után már nem furdalná oldalunkat a kíváncsiság: *vajon mivel találkozom a következő oldalon?*

Lehet izgalmas? „[...] a prózái ugyanis mind egy kaptafára készültek: a történet elején az elbeszélő találkozik valamilyen különös állattal, majd általában küzdelemre kerül sor közöttük, és a végén megjelenik valami alaktalan és bizonytalan dolog, amiben minden feloldódik, köd vagy tenger, a hős azt bámulja, és közben valamilyen extázist él át, vagy mit. Dögunalom.” Ezt a megállapítást a kötet utolsó novellájában (*A tenger*) teszi egy kenguru, de mi, Homo sapiensek nem hihetünk egy ausztrál állat szavának. Más elképzeléseink vannak a szürrealista elemekkel teli, néhol groteszkbe torkolló prózavilágról. Nekünk ez szórakoz-